

A REGÉNYELMÉLET ÉS -KRITIKA ELŐFELTEVÉSEI BLANCKENBURGNÁL

Friedrich von Blanckenburg 1774-ben megjelent főműve, a *Versuch über den Roman* osztozni látszik a 18. századi ízléskritikai és esztétikai irodalom sajátos sorsában. Ezt az irodalmat az eszmetörténeti hagyományban sokáig csak egyetlen szempont érvényesítése emelhette túl a nagyon szűk szakmai kör érdeklődésén. Arra a romantikában gyökerező, Dilthey által már történeti magyarázatként alkalmazott, Baumlernél pedig részletesen adatolt elképzelésre¹ gondolok, amely szerint a 18. század esztétikai gondolkodása a kor észelvűségével szemben a „szubjektív”, a „konkrét”, az „individuális” vagy egyértelműbb megfogalmazásban az irracionalizmus kibontakozásának terepe. Nyilvánvaló, hogy e szempont rögzülésével az esztétikát a kialakulását követő század tükrében, tehát létrejöttének közvetlen kontextusából kiszakítva gondoljuk el. Ennek következménye azután az, hogy a 18. század elméleti irodalmával való foglalatosság végző soron a romantikus elméletben kitüntetett néhány fogalom visszakeresésére korlátozódik.²

Ilyen előfeltevések mellett nem meglepő, hogy Blanckenburg regényelméletéből még a neves kiadóknál megjelent, sokat idézett kézikönyvek is egyrészt azokat a megállapításokat emelik ki, amelyek valamiképpen „előremutatónak” tűnnek, másrészt a szerző teljesítményét olyan sommás ítéletekkel minősítik, mint pl. a következő: Blanckenburg „porosz királyi hadnagy a történelmi tudás ballasztjától mentesen (Huet-t és Breitingert nem olvasta), spekulatív tehetséggel és biztos esztétikai értékítélettel”³ alkotta meg művét. Az egész mondat láthatóan egyetlen jól védhető állítást tartalmaz, mégpedig azt, hogy Blanckenburg porosz királyi hadnagy volt. Valóban az volt. A történelmi ismeretek „ballasztjával” kapcsolatban elég csupán arra utalni, hogy a korban igen tekintélyesnek számító – kb. 6000 kötetet számláló – könyvtár tulajdonosa volt; hogy nem jelentett

1 cf. Dilthey, Wilhelm: *Gesammelte Schriften VI. Band*. Leipzig – Berlin, Teubner 1924. 242–287. ill. Bäumlér, Alfred: *Kants „Kritik der Urteilskraft”. Teil I*. Halle, Niemeyer 1923.

2 cf. Kisbali László: *Ízlés és képzelet*. in: JANUS IV. (1987) 1. 2–3.

3 Kimpel, Dieter: *Der Roman der Aufklärung*. Stuttgart, J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung MCMLXVII. 98.

neki problémát, ha antik hivatkozásokhoz párhuzamos helyeket kívánt csatolni; hogy három kötetes toldalékkal látta jónak kiegészíteni⁴ Sulzer nagy munkáját. Továbbá, nem tudjuk olvasott-e Breitingert vagy sem, annyi biztos csak, hogy regényelméletének 528 oldalán egyszer sem említi ezt a nevet. Továbbá, Huet-vel kapcsolatban maga Blanckenburg jegyzi ugyan meg, hogy annak a regény eredetéről szóló művét⁵ bizony nem olvasta; e kijelentés mérlegelésekor azonban több olyan körülmény is figyelembe veendő, amelyek kérdéssé tehetik e kijelentés súlyát.⁶ A Blanckenburg érdemül felrótt „spekulatív tehetség” meglehetősen semmitmondó, hiszen mérhetjük Hegeléhez, ekkor elenyészőnek fog tűnni, de mérhetjük a Hegel által említett, elvontan gondolkodó őrmesteréhez és akkor dúsan tényezőnek fog látszani. Hasonlóképpen problematikus Blanckenburg „biztos esztétikai értékítéletéről” beszélni. Ítélete azért volt oly biztos, mert Sterne, Fielding és főként Wieland nagyraértékelésével előlegezte e szerzők századunkban bekövetkezett újrafelfedezését? Vagy talán azért, mert korával ellentétben nem volt túlságosan jó véleménnyel Richardsonról? További kérdések helyett megállapíthatjuk, hogy Blanckenburg a rendelkezésre kínálgó irodalomból azokat a munkákat választotta ki, amelyek valamilyen vonatkozásban céljának megfeleltek; ezt a célt egy körülhatárolt értelemben nevezhetjük akár esztétikainak is.

Mondhatjuk-e azonban az eddigiek alapján, hogy Blanckenburgot azzal menthetjük meg imént felidézett sorsától, ha egyáltalán nem ragaszkodunk elméleti előfeltevésekhez, amelyek, mint láttuk, könnyen melléfogásokhoz vezethetnek? Tegyük kísérletet! Próbáljuk pl. mérlegelni azon körülmények egyikét, amelyekre fentebb, a Blanckenburg – Huet viszony kapcsán céloztunk. Úgy tűnik, nincs okunk kétségbevonni Blanckenburg állítását, miszerint ő ugyan „soha nem olvasta”⁷ Pierre Daniel Huet-nek a regény eredetéről szóló, így egy regényelmélet megírásához elengedhetetlenül fontos

-
- 4 Blanckenburg, Friedrich von: *Litterarische Zusätze zu Johann George Sulzers Theorie der schönen Künste, in einzelnen, nach alphabetischer Ordnung der Kunstwörter auf einander folgenden, Artikeln abgehandelt.* Erster Band (A–G); Zweiter Band (H–R); Dritter Band (S–Z). Leipzig, Weidmannsche Buchhandlung 1796; 1797; 1798.
 - 5 Huet, Pierre Daniel: *Traité de l'origine des romans.* Faksimiledrucke nach der Erstausgabe von 1670 und der Happschen Übersetzung von 1682. Mit einem Nachwort von Hans Hinterhauser. Stuttgart, J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung 1966.
 - 6 Nem elhanyagolható körülmény, hogy Blanckenburg úri dilettánsként definiálja önmagát mint íróembert: „A más dolgában kontárkodom (...); legfeljebb dilettáns vagyok (...). Soha nem akartam tudóssá lenni; mintegy véletlenül, magamtól lettem azzá, ami vagyok.” Streit, Karl Konrad (ed.): *Alphabetisches Verzeichnis aller im Jahr 1774 in Schlesien lebenden Schriftsteller.* Breslau 1776. 21–22.
 - 7 Blanckenburg, Friedrich von: *Versuch über den Roman.* Faksimiledruck der Originalausgabe von 1774. Mit einem Nachwort von Eberhard Lammert. Stuttgart, J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung MCMLXV. XI.

traktátusát. Miért is olvasta volna, hiszen ő nem akar a regény szó vizsgálatával foglalkozni; őt nem érdekli, hogy ez a szó az erőt jelentő görög 'rómé'-ből vagy Reims város nevéből, netán annak a nyelvnek a nevéből származik, amelyen a bárdok költöttek.⁸ Ez a megfogalmazás azonban több, mint különös, úgy is mondhatnánk árulkodó: nem olvasta volna azt a könyvet, amelyben ez és ez áll írva? Ha csak belelapozunk Huet traktátusába, hamarosan rábukkanunk azokra a helyekre, amelyeket Blanckenburg nem olvasott benne: először arra, „hogya a regény szó Görögországból lett átvéve és nem jelentett egyebet, mint erőt”;⁹ utána „...a regény Reims városáról kapta nevét”;¹⁰ végül: a spanyolok „a bárdok (...) modorában írtak”¹¹ és tőlük vették át az énekek nevét is, ami ezen népek „romanice” nyelvére utal.¹² Blanckenburg tehát mégis olvasta volna Huet munkáját, csakhogy valamilyen megfontolásból letagadja ezt? Nem, ezt éppenséggel nem mondhatjuk, hiszen, ha jobban szemügyre vesszük Huet szövegét, akkor azt látjuk, hogy nála az imént idézett helyek – egy magától értetődő kivétellel – nem igenlő, hanem tagadó értelmű környezetbe ágyazódnak. Az elsőnek említett hely pl. így: „Giraldi arról akarja meggyőzni a világot, hogya a regény szó Görögországból lett átvéve és nem jelentett egyebet, mint erőt és vitézséget, mivel ezek a könyvek azért íródtak, hogya a paladinok (...) erejét és vitézségét ábrázolják; Giraldi azonban nagyot téved...”¹³ – írja Huet. Természetesen folytathatnánk még e hevenyészett filologizálást, de egyrészt csak paródiának szántuk, másrészt úgysem mennénk vele sokkal többre, mint a tüzetesebb filológia, melynek e kérdésben elfoglalt álláspontját pl. Rolf Geißler így foglalja össze: Blanckenburg állítását „bizonyos Huet-analógiák ellenére sem muszáj kétségbe vonnunk”.¹⁴

8 cf. ibid. XI-XII.

9 Huet, Pierre Daniel: op. cit. 106.

10 ibid. 141.

11 cf. ibid. 142–144.

12 ibid. 142.

13 ibid. 106.

14 Geißler, Rolf: *Romantheorie in der Aufklärung*. Thesen und Texte zum Roman des 18. Jahrhunderts in Frankreich. Berlin, Akademie-Verlag 1984. 106. Ha az általam kiemelt etimológiai próbálkozásokat tekintjük analógiáknak, akkor Blankenburgot valóban semmiféle gyakorlati szükség nem utalta Huet traktátusára, hiszen legkésőbb a 16. század közepétől közismert regénytörténeti közhelyekről van szó (cf. Giraldi Cintio, Giovanbattista: *A regényekről*, in: Koltay-Kastner Jenő [ed.]: *Az olasz reneszánsz irodalomelmélete*. Budapest, Akadémiai Kiadó 1970. 221–222.); tagadhatatlan azonban, hogy Huet szerepe hatástörténetileg igen jelentős: pl. Gottsched is rá hivatkozva tárgyalja Giraldi etimológiáit és organizmuselméletét (cf. Gottsched, Johann Christoph: *Versuch einer Critischen Dichtkunst...* Leipzig, Breitkopf 1751.⁴ 515–516.). Nem csekély a valószínűsége annak, hogy hatástörténetileg Huet szempontjából Gottsched úgy viszonylik Blankenburghoz, mint Giraldi szempontjából Huet Gottschedhez. Mindazonáltal valamennyi, az

Az eddigiekből adódó tanulság számunkra a következő: a 18. század egyik kiemelkedő jelentőségű regényelméletének sorsát két kutatási szándék látszik meghatározni. Egyfelől egy eszmetörténeti indíttatású, elméleti igényű megközelítés, amely valami lényegeset próbál kiemelni Blanckenburg *Kísérletéből*, másfelől egy hatástörténeti irányultságú, gyakorlati célú filológia, amely megbízható történeti ismeretekre törekszik; szándékában mindkettő igen tiszteletreméltó, végeredményében azonban ellentmondásos, hiszen az első által lényegesnek szánt megállapítások Blanckenburgra gyakran nem érvényesek vagy nem csak rá érvényesek, a második révén nyerhető igazságok viszont Blanckenburg esetében nem lényegesek. A két megközelítés eredményei azonban – akár egyetlen kutató munkájában is – kiválóan kiegészíthetik egymást. A Blanckenburg „tradíció-absztinenciájáról” először Eberhard Lämmert által megfogalmazott tétel¹⁵ pl. tiszta lapot kínál a spekulatív készség, esztétikai érzékenység stb. révén, mintegy a jövőnek dolgozó Blanckenburg képének megrajzolásához.

Az előzőekből már sejteni lehet, hogy a 18. század szellemi teljesítményének, így Blanckenburg regényelméletének egy olyan típusú megközelítését tartom rokonszenvesebbnek, amely egyszerre képes számunkra lényeges és a korra érvényes kijelentésekből épülő tudást létrehozni. E megközelítés módszertanának egyik leglényegesebb eleme, hogy messzemenően figyelembe veszi az irodalomnak mint kommunikációs médiumnak a sajátosságait, de emellett nem hanyagolja el az irodalom történeti jelenségként való vizsgálatát sem. Ez a két tényező az irodalom intézményesítésének fogalmában találkozik. Egy irodalomelméleti munka ilyen megvilágításban való szemlélete azért jár nagy haszonnal, mert félúton helyezkedik el a társadalomtörténet és az irodalomtörténet folyamatai között, és az előbbiben megragadható intézményesítési igény, valamint az utóbbiban feltáruló intézményesülési hajlam rajta keresztül vonatkoztatható konkrétan egymásra.

A 18. század vitathatatlanul legjelentősebb társadalomtörténeti folyamata a polgárság felemelkedése, ami döntően meghatározza az érintkezési viszonyok alakulását. Lehet, merő véletlen csupán, de 1749-ben már egy Johann Michael Loen nevű regényíró is meglepő éleslátással fogalmazta meg e viszonyok alakulásának tendenciáját: „Ahol a kereskedelem virágozni akar, ott törekedni kell a hitel (Credit), a bizalom és a becsület megtartására.”¹⁶ Ez a követelmény olyan érintkezési formák kidolgozásában valósulhat

előbb említettekén túli analógia jelentőségét és kereteit veszi azzal, hogy Blankenburg tagadása gesztus értékű: a „régiek” regényelméleti hagyományának egészére vonatkozik.

15 Lämmert, Eberhard: *Nachwort*. in: Blanckenburg, Friedrich von: *Versuch...* 543–544.

16 Loen, Johann Michael von: *Der redliche Mann am Hofe*. Frankfurt am Main, J. D. Jung 1749. 563.

meg, amelyek révén lehetőség nyílik a partnerek magatartásának kalkulálására, egymás kölcsönös respektálására, a polgári önszemlélet artikulálására. A kor irodalmi életének intézményesítése elsősorban ilyen érintkezési minták kidolgozását és közvetítését szolgálta.¹⁷

A továbbiakban, lehetőleg érzéki példák felhasználásával annak bemutatására teszek kísérletet, hogy az imént vázolt álláspontból a regényelmélet szempontjából lényeges, Blanckenburg *Kísérletére* pedig érvényes megállapításokat lehet tenni. Blanckenburg regényelméletének 1965-ös, reprint kiadásához írott *Utószavában* Lammert megjegyzi, hogy a 18. század regényirodalmának egyik legfigyelemreméltóbb fejleménye a cselekmény külső egységétől való eltérés a „belső történet” javára; ez azért lenne nagy nyereség, mert ennek révén, az illúzióromboló szerzői közbeszólások által, a szuverén elbeszélő asszociációinak sora válik az elbeszéléstechnika rendezőelvévé. Ennek pedig nem csekély szerepe van abban, hogy az „európai regény a romantika óta (...) a modern, teremtő öntudat epopeiájává”¹⁸ válhatott. Ha a Blanckenburg által kívánatosnak tartott regényformát egy ilyen, elég körülményesen minősített epopeiához mérjük, akkor nyilván könnyűnek fog találtatni. Viszont, ha valamilyen súlyt mégis kölcsönözni akarunk neki, akkor meg kell magyarázni, milyen latbavethető mentsége volt a szuverén elbeszélő sajátosságaként jellemzett illúzióromboló szerzői közbeszólások elutasítására. Lämmert magyarázata a következő: Blanckenburg „túlságosan is arra koncentrált, hogy kora magas műformáihoz hasonítsa a regényt”, ebbéli igyekezetében pedig nem kis szerepe volt a német nyomorúságnak, vagy Lämmert szavaival: „az esztétikai és társadalmi alapoknak, melyek a német regénynek az oly elkésett és szűkös fejlődés lehetőségét juttatták.”¹⁹ Tény az, hogy Blanckenburg valóban nem tart helyénvalónak nem csupán illúzióromboló, hanem semmilyen szerzői közbeszólást, sőt egyenesen úgy vélekedik, hogy „a költő maga egyáltalán nem tartozik bele műve egészébe; az valami rendkívüli lenne, ha mintegy belenyúlka ana annak menetébe.”²⁰ Kétségesnek tűnik azonban, hogy e követelmény többszöri kiemelésével a kor magas műformáihoz vélte közelíteni a regényt. A megfogalmazás ui. következményeiben olyannyira rigorózus, hogy pl. az eposztól – talán erre gondolt Lämmert mint magas műformára – éppenséggel eltávolítja azt, hiszen

17 cf.: Schulte-Sasse, Jochen: *Das Konzept bürgerlich-literarischer Öffentlichkeit und die historischen Gründe seines Zerfalls.* in: Bürger, Christa – Bürger, Peter – Schulte-Sasse, Jochen (ed.): *Aufklärung und literarische Öffentlichkeit.* Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag 1980. 83–108.

18 cf.: Lammert, Eberhard: op. cit. 556–557.

19 ibid. 557.

20 Blanckenburg, Friedrich von: *Versuch...* 339.

Blanckenburg értelmezése szerint pl. a *Henriásban* a főhős akkor beszél, amikor a költő szükségesnek tartja, nem úgy, mint Agathon, aki akkor beszél, amikor olyan kedélyállapotban van, hogy ki kell beszélnie magát.²¹

Arról van tehát szó, hogy Blanckenburg elméletében a szuverén szerző fogalma egyszerűen nem értelmezhető, ahogy nem értelmezhető egy olyan irodalmi intézményben sem, amelyben a produkció fő célja a normaközvetítés. Az ebben körülhatárolódó alkotói szerep természetesen a mesteremberével analóg. Blanckenburg szívesen hasonlítja órásmesterhez a regényíró.²² Ennek az analógiának azonban nem csupán technikai, hanem morális hangsúlya is van. Egy óra megalkotása ui. a kor felfogása szerint morálisan is releváns tett, ami ma kissé szokatlanul hangzik, amint az az exemplum is, amelyet Blanckenburg annak a tételének megvilágításául szán, hogy „a költő pusztán moralizálása nem sok haszonnal jár.”²³ A példa Richardson *Grandisonjából* való és a női főhős következő szavait idézi: „Karl Grandison úgy beszél a nőkkel, mint nőkkel és nem, mint istennőkkel. – Más férfiereberek, akiknek jobbra nem telik, egycsapásra angyalt csinálnak a nőből. – Aztán, ha tetteiket imígyen elpufogtatták: képtelenek többre az árva lelkek. – A többit azzal intézik el, hogy az arcunkba röhögcsélnek, ígyen akarván bizonyítani megkülönböztetett figyelmüket.”²⁴ Blanckenburg elismeri, hogy ez a hely morálisan nagyon is helyes megjegyzéseket tartalmaz. Morálisak pedig ezek a megjegyzések azért, mert olyan gyakorlati tételekre utalnak, amelyek az emberi nem tökéletesedését mozdítják elő; mintát adnak ui. arra, hogy miként kell befektetni érzelmeinket, ha helyesen kívánunk azokkal – gazdálkodni (haushalten).²⁵ Ez pedig nem jelent mást, minthogy méltó tárgyakra adjuk ki őket. Richardsontól pl. azt tanulhatnák meg a női olvasók, hogy milyen férfi lehet érzelmeik méltó tárgya. Megtanulhatnák, ha Richardson nem lenne oly tökéletlen regényíró, amilyennek az idézett hely is mutatja. Mert abból a maxima megvilágosodik ugyan, de azt nem tudhatjuk meg, hogyan foglalhatunk egyes eseteket a maxima alá. Blanckenburg szerint a helyes eljárás az lett volna, ha Richardson az olvasónak is éppúgy látni engedte volna az illető férfiakat, ahogy a hősnő látta őket, mielőtt „morálisan helyes megjegyzését” tette, majd befektette érzelmeit. Blanckenburg láthatóan azt tételre teszi fel, hogy az olvasók nincsenek egészen tisztában azzal, hogy mit jelent szerelmi ügyekben egy

21 ibid. 517.

22 ibid. 339–340.

23 ibid. 510.

24 ibid.

25 cf. ibid. 439.

„növel mint nővel” társalkodni. Ő maga – legalábbis regényelméletében – nem tesz egyértelmű kísérletet felvilágosításukra. Célzásaiából azonban annyi kiderül, hogy a polgári házasságról nem volt olyan szélsőséges véleménye, mint Kantnak. Poétikusabbnak látta a dolgot, hiszen az érzelmi élet csupa közgazdasági terminusokkal jellemzett, a mai olvasó számára eldologiasodás-gyanús természetét megjeleníthetőnek vélte egy pozitív értékhangsúlyú, individuális, a partnerek egyenrangúságát tételező beszédmódban. E módusról konkrétan csak annyit árul el, hogy nem a „közkezen forgó formulákat”²⁶ használja, mert ezek valaha mélységes benyomást tehettek ugyan, „de mára olyannyira elkoptak, hogy lehetetlen bármit érezni”²⁷, ha valaki szóba hozza őket. Richardsonnál nyilván egy újabb, még friss formulasor néhány elemének felvonultatását hiányolta az említett esetben. Ezek az újabb formulák számunkra némileg már formálisnak tünnének, noha néhány módosítással máig alkalmazzuk őket. Blankenburg álláspontját jól jellemzi, hogy a formulákkal analóg magatartás példájaként még nem a gyakorlati kötelezettségeit elhanyagoló, hanem a reprezentáló viselkedését feladó férfit mutatja be, aki a szerelemtől „kevésbé lesz aggályos szolgálói, lova és hintója megválasztásában; nem ügyel úgy öltözékére, mint különben.”²⁸

Blankenburg házassággal kapcsolatos optimizmusa az egész polgári életvitelről alkotott véleményére jellemző. A szerelmi kapcsolat minősége ui. számára a polgári társadalomban általában lehetséges kapcsolatok paradigmáját jelenti. Ahogy a szerelemben a „meztelen emberség (nackte Menschheit)”²⁹ képviselői lépnek viszonyra egymással, úgy a társadalmi viszonyok alakulásának minőségét is az garantálja, hogy „emberek vagyunk: (...) az ember részvéte kizárólag arra irányul, ami egyedül az embert illeti meg és nem az embert mint polgárt”³⁰. Ennek megfelelően „kiváltképpen emberré kellene nevelni a gyermekeket (mert a szó tulajdonképpeni értelmében vett polgárra már csak kevés államban van szükség) – mégis ez az, amit (...) szokás szerint elfeledünk. Lovagok akarunk lenni, akik tisztességet szereznek ősüknek és születésüknek; vagy agyafűrt államminiszterek, bátor tábornokok, dolgos junkerek, éleslátású jogtudorok, tapasztalt orvosok, okos kereskedők – mintha mindeme dolgok egyebek lennének dísznél és cikornyánál, melyek, ha nem jól megépített alapra vannak rakva,

26 ibid. 493.

27 ibid. 494.

28 ibid. 496.

29 ibid. XV.

30 ibid. 32.

inem árulják-e el nyomban semmisségüket (...)?"³¹ Az itt említett „jól megépített alap” (guter Grund) nem más, mint a helyesen képzett személyiség, melyet a születéstől, az állami szférától és a szakmai racionalitástól eltérő elvek határoznak meg. Blankenburg e kétféle meghatározottság összhangjának kidolgozását tekinti a kor feladatának. Ebben a vonatkozásban a regény azért tesz szert rendkívüli jelentőségre, mert az összhang kidolgozásának terepe lehet: „a regényköltő a valóságos világ lehetséges embereit mutatja meg nekünk”.³² A lehetséges ember itt a tökéletességhez vagy a tökéletlenséghez közelebb került embert jelenti; bármelyik utat is járja be az ember, sorsa mindenképpen szemléletes, elbeszélhető, indokolható, egyszóval példászerű. Az első esetben természetesen rokonszenvünk tárgya, a második esetben két lehetőség van: vagy ellenszenvet kelt vagy részvétre indít. A részvét Blankenburgnál a legfontosabb társas érzelem; ebben az összefüggésben a regény akkor tölti be feladatát, ha társas érzelmek begyakorlását segíti elő, háttérbe szorítván ezzel az önös érzelmeket. A részvét érzelmének felkeltése a regényköltő legmértöbb feladata, hiszen azzal az ember rendeltetésének betöltéséhez járul hozzá. Ez a tökéletesedési folyamat Blankenburg szemében tökéletesen ellentmondásmentes. Részvétfogalma egy ésszerű konfliktuskezelési stratégiát foglal magába, amely a közjó érdekében alkalmazandó: „ebben a világban nem tudunk megtenni mindent, hogy embertársainkat megszabadítsuk szenvedéseiktől és szerencsétlenségüktől (oly kötelesség ez, amely mindenek felett áll; hiszen ennek révén vagyunk emberek), mindig hatalmunkban van azonban részvéttel lenni irántuk s megfelelőképpen osztozni sorsukban. S ha ez a részvét a szenvedőt csak vígasztalja is, ha csak megkönnyebbül tőle, elpanaszolhatván kínjait”,³³ miért ne lenne méltó a regényíró tollára? A megfogalmazás két legjelentősebb mozzanata az, hogy a részvét a **valóságos** világban élő **lehetséges**, tehát természettől adott hajlamaik képzése révén egyre tökéletesebbé váló emberek tulajdona. Nem lennének eléggé körültekintőek, ha az embert kitüntető részvétből fakadó kötelezettségeket kevésnek találnánk;³⁴

31 ibid.

32 ibid. 257.

33 ibid. 165.

34 Mindenképpen figyelembe veendő u.i. az a többek által képviselt álláspont, miszerint a részvét magatartása történelmi vívmány, amelynek kidolgozásában a 18. századi regényirodalom fontos szerepet játszik; természetesen nem a részvét érzelmének felfedezésével, hanem új tárgyakra való alkalmazásával, azzal, hogy „teljesen normális, elemi érzelmi irányulásokot olyan személyekre is kiterjesztünk, akikkel szemben azok mindaddig elfojtásra kerültek” (Fischer, Philip: *Abschied und Ruinen: Radikale Sentimentalität in Onkel Toms Hütte*. In Bohn, Volker [ed.]: *Romantik. Literatur und Philosophie. Internationale Beiträge zur Poetik*. Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag 1987, 164).

Blankenburg természetesen minimum-szintet jelölt meg és nem láthatta előre, hogy a növekvő részvét-kezd nem a „legtökéletesebb mesterember” ésszerűségének logikáját fogja követni, hanem az instrumentális ész igényeivel kiegyező, önelvező átélésmódként a könnyfakasztó regények olvasóinak kínjait enyhíti majd.

Blankenburg egyik fő forrása, Moses Mendelssohn az, akinél a világ ésszerűségének garanciája még kétségkívül Isten, aki a „legkiválóbb végcélokat választotta ki, s azokat egyúttal a ható okok mindennél bölcsebb elrendezésével valósította is meg”.³⁵ Ez a világ azonban transzcendentálisan már csak félig-meddig otthonos. A Teremtő végcéljai ésszerűen ugyan, de csakis a természet tér- és időbeli kiterjedésében bontakoznak ki szemléletesen. Így soha nem tárulhatnak halandók szemei elé. Még megvan azonban az illúzió, hogy speciálisan a regényben kidolgozhatók olyan sorslehetőségek, amelyek példaszerűek, az ésszerű világ keretei között bontakoznak ki, és mégis túllépik annak határait, Blankenburg még ennek a bizakodásnak a varázsában élt, ezért tarthatta a regényírást pusztán technikai kérdésnek, amit nyugodtan a géniuszra lehet bízni, ha egy regényelméletben már megfogalmazódtak az alapelvek. Ezeknek betartása u.i. Blankenburg szerint nem csupán a kor magas műformáihoz emeli fel a regényt, hanem egyszerűen a kor autentikus formájává teszi: „Számunkra a regény tulajdonképpen az, ami az eposz volt a görögök számára”.³⁶

35 Mendelssohn, Moses: *Über die Hauptgrundsetze der schönen Künste und Wissenschaften*. In: id: *Schriften zur Psychologie und Aesthetik sowie zur Apologetik des Judentums*. (ed. Moritz Brasch). Leipzig, Verlag von Leopold Voss, 1880, 142.

36 Blankenburg, Friedrich von: *Versuch...* XIII.